

Bahreyn 2012

Resmi Adı	Bahreyn Krallığı
Başkent	Manama
Yüzölçümü	760 km ²
Nüfus	1.281.000
GSYH	33,63 milyar dolar
Hükümet Biçimi	Anayasal Monarşi
Devlet Başkanı	Hamad bin İsa el-Halife
Dışişleri Bakanı	Halid bin Ahmed el-Halife
Türkiye Büyükelçisi	İbrahim Yusuf Abdullah
Askeri Harcamalar	924 milyon dolar
Asker Sayısı	8.200

Etnik Yapı

Arap	% 73
Asyali	% 19
İranlı	% 8

Dini Yapı

Şii	% 65
Sünni	% 35

Petrol Üretimi	44.800 varil/gün
Petrol Tüketimi	51.450 varil/gün
İhracat	21,4 milyar dolar
İthalat	15,7 milyar dolar

Bahreyn 2012

Ahmet Öztürk

[Yrd. Doç. Dr., Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü]

Özet

2012 yılında Bahreyn'deki iç ve dış politika gelişmelerini Arap Baharı isyanları nedeniyle 2011 yılında ülkede gerilen siyasal ortam ve meydana gelen olaylar büyük ölçüde etkilemiştir. Başlangıcı Arap Baharı gelişmelerinin öncesine giden iç siyasal gerilim ve sokak olayları, 2011 yılı başında bir Şii Ayaklanmasına dönüşmüş, ayaklanma hükümetçe bastırılmasına rağmen olaylar 2012 yılında da zaman zaman devam etmiştir. Arap Baharı'nın tetiklediği son olayların derinleştiği toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunlar ile devam eden iç siyasal gerilim kral ve hükümetin bütün çabalarına rağmen 2012 yılında da ortadan kaldırılamamıştır. Şii nüfusun siyasal reform talepleri tamamen karşılanmadığı için Şiiilerle Sünniler arasındaki toplumsal bölünme ve göstericilerle hükümet arasındaki sokak olayları tamamen sonlandırılmamıştır. Bu durumdan ülkedeki göçmenler de olumsuz olarak etkilenmiş ve bu kesimin sorunları daha da derinleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bahreyn | Siyasal Reform | Arap Baharı | 2011 Ayaklanması | 2012 Olayları

Bahrain 2012

Abstract

Domestic and foreign policy developments in Bahrain in 2012 have largely been shaped by the political atmosphere which was tensed and apprehended by the Arab Spring events during 2011. Domestic political tensions between the Sunni rule and the country's Shia majority and the demonstrations, which had already been a taking place in Bahrain even before the Arab Spring, have continued during 2012 with fresh waves and impetus that 2011 Shia Uprising has caused. The social, political and economic problems that were exacerbated by the latest events remained unsolved in 2012 despite the king and the government's efforts. Due to the government's reluctance and capabilities to meet the Shia groups' call for fundamental political reforms, a divided social and political structure and related street protests have continued in the country throughout the year. These developments have not only affected Shia and Sunnis, but they also had consequences for the migrant workers and groups that the latter's problems have deteriorated in recent years.

Keywords: Bahrain | Political Reforms | Arab Spring | 2011 Uprising | 2012 Events

Arap Baharı Ruhu ve Sürecinin İlk Sekteye Uğradığı Ülke: Bahreyn

Bahreyn, Basra Körfezi'nin orta batısında, Suudi Arabistan ile Katar Yarımadası arasında yer alan bir ada devletidir. 36 küçük ada üzerinde kuruludur. Bu adalardan Bahreyn, Muharrak, Umman Nasan ve Sitrah adaları ülke topraklarının % 95'ini oluşturmaktadır. Bahreyn Krallığı, 1986'dan beri Bahreyn Adası'ndan başlayarak Bahreyn Körfezi üzerinden Suudi Arabistan'ın Khobar kentine bağlanan Kral Fahd köprüsüyle Körfez'in en büyük krallığına karayoluyla da bağlanmış durumdadır. Benzer bir karayolu bağlantısı Bahreyn ile Katar arasında da inşa edilmektedir. Bir ada ülkesinin komşularıyla birlikte inşa ettiği bu fiziki bağlantılar bu ülkelerle Bahreyn arasındaki ilişkilerin yakınlığını göstermesi açısından da önem taşımaktadır.

Basra Körfezi'nin diğer ülkelerinde olduğu gibi Bahreyn de sahip olduğu coğrafi konum, doğal kaynaklar, bölge ülkeleri ve dünya ile artan yakın ilişkileri ile bütün bunların ortaya çıkardığı sermaye birikimi ve ekonomik canlılık sayesinde uluslararası bir ilgi odağı ve cazibe merkezi olmuştur. Son 10-15 yılda ülkede yaşanan siyasi gerilim ve olaylar ile Körfez ülkeleri arasında doğalgaz ve petrol gelirleri bakımından daha geride kalan Bahreyn'in bu durumu bile ülkeyi bölgesel ve küresel ticaret, turizm ve ekonomik nedenli göç hareketlerinin bir merkezi olmaktan geri bırakmamıştır. Bahreyn ekonomisi diğer bölge ekonomilerine göre ayrı bir dinamizme sahiptir ve bu durum daha çok ülkenin ekonomik ve finansal zenginliğini petrol dışında ve çok sayıda farklı endüstrilere dayandırmasından kaynaklanmaktadır.

Ekonomisine genel olarak ve komşu ülkelerle kıyaslayarak bakıldığında, ülke 2010 yılı verileri ve satın alma gücü paritesine göre 33 milyar dolarlık bir milli gelir büyüklüğüne sahiptir ve bu rakam ülkedeki kişi başına düşen geliri, yine satın alma gücü paritesine göre 29 bin doların üzerine taşımıştır. Bahreyn bu gelir düzeyine rağmen, gelişmişlik, gelir büyüklükleri ve refah

bakımından Körfez'deki diğer komşu ülkelerin gerisinde kalmaktadır.¹ Ülke ekonomisi doğal kaynaklarda petrol, alüminyum, doğalgaz, balıkçılık ve inci üretiminde yoğunlaşmaktadır. Son yıllarda ülke ekonomisinin yoğunlaştığı alan daha çok hizmetler sektörü olup, bu alanda ekonomi yönetimi ilgisini daha çok finans, bankacılık ve turizm alanlarına kaydırma çabası içinde olmuştur. Bahreyn'de sektörler itibarıyla ekonomik duruma bakınca, tarım sektörünün milli gelir içindeki payı sadece yüzde 0,5 iken sanayi ve hizmet sektörlerinin payları da sırasıyla yüzde 51,3 ve yüzde 48,4 olarak kaydedilmiştir.² Bahreyn'de, diğer Körfez ülkelerinin aksine petrol ve doğalgaz sektörünün milli gelirdeki payı sadece % 13'tür.³ Yüzde 13'lük fosil yakıtları içeren endüstriyel faaliyetlerin dışında, Bahreyn'de finans sektörü % 24, kamu hizmetleri %15, imalat sanayi % 12,5, ulaşım ve haberleşme % 9, emlak sektörü de % 9,5'lik bir paya sahiptir.⁴ 2008 küresel ekonomik krizi öncesinde ortalama % 6-7 oranında büyüyen⁵ Bahreyn ekonomisi kriz yıllarında bu büyüme hızını kaybetmiş olsa da 2011'de %2,1 olan büyüme hızını 2012 yılında yeniden % 4'e yükseltebilmiştir.⁶

Ekonomi ve endüstriyel alandaki bu ayırıcı özelliği yanında Bahreyn'in nüfusu da bölge ülkelerindekilerden farklı yapı ve özelliklere sahip olup, ülkedeki nüfus yapısı ve çeşitliliği beraberinde sadece iç ekonomik ve sosyal dinamizmi getirmeyip ekonomisindeki çeşitliliğin aksine önemli sorunları da bünyesinde barındırmaktadır. Bahreyn'de büyük bir yabancı nüfus yaşamakta ve yabancılar toplam nüfusun her geçen gün daha büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Ülkenin son 10 yıldaki nüfus verilerine bakıldığında, 2001 yılında 651 bin olan toplam nüfusun yüzde 90'lık bir artışla 2010'da 1 milyon 235 bine çıktığı görülmektedir.⁷ Yine 2010 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre toplam nüfusun içinde Bahreynlilerin sayısı ancak 569 bin olarak belirlenirken, buna karşılık yabancı nüfusun sayısı ise 666 bin olarak tespit edilmiştir. Ülkedeki yabancı göçmen nüfusun toplam nüfusa oranı 2001'de %37 iken 2007'de %50'ye 2010'da %54'e çıkmış ve böylece son verilere göre Bahreynliler kendi ülkelerinde yabancılara göre azınlık durumuna düşmüşlerdir.⁸

Böyle bir demografik hareketlilik ülkenin nüfus ve etnik dokusu başta olmak üzere toplumsal yapısı üzerinde çok kısa sürede önemli değişikliklere yol açmıştır.⁹ Bu durumdan ülkedeki bütün yerli nüfus etkileniyor görünse de, Sünni yönetimin 2002'den beri yürüttüğü 'Körfez İşbirliği Konseyi üyesi ülke vatandaşları ile Bahreyn ordusu ve güvenlik güçlerinde görev alan yabancılara çifte vatandaşlık veren politikası', sorunu özellikle Şii nüfus üzerinde siyasal ve toplumsal bir baskı unsuru haline getirmektedir. Sorun bu yönüyle de siyasal bir içeriğe sahiptir. Şii gruplara göre, ülke nüfusunun %10'u son 50 yılda Bahreyn vatandaşlığına geçenlerden oluşmakta, bu politika özellikle ülkedeki Şiiler lehine olan nüfus dengesini Sünniler lehine bozmayı amaçlamakta ve Şiiler üzerinde toplumsal ve siyasal bir baskı oluşturmaktadır.¹⁰ Hükümetin ülkedeki Sünni yabancılara vatandaşlık hakkı veren yeni vatandaşlık yasası hem 2008 yılında parlamentoda¹¹ hem de 30 Ekim 2010 tarihinde Şiiler tarafından sokak gösterileriyle protesto edilmiştir.¹²

Ülkedeki nüfusun yüzde 95'inden fazlasını oluşturan Müslümanların üçte ikisini Şiiiler oluşturmaktadır. Bu durum iktidarını büyük ölçüde geriye kalan üçte birlik Sünnilere dayandıran Halife Ailesi ve yönetimini ciddi ölçüde tehdit etmektedir. Bunun yanında, ülkedeki en kalabalık yabancı etnik grubu oluşturan Hindistan kökenli yabancı nüfusun sayısı 300.000'i aşmış durumdadır.¹³ Bu ilginç nüfus yapısı yanında ülkede, hem yönetimde olmayan Şiiilerin çoğunluğu oluşturmaları, hem de ülke nüfusunun yarısından fazlasının göçmenlerden oluşması ve Bahreynlilerin azınlıkta olması, dolayısıyla her ikisinin de ortaya çıkardığı nüfus-yönetim dengesizliği, Bahreyn'i sıklıkla toplumsal ve siyasal gerilimlere açık hale getirmektedir. Özellikle de, toplam nüfus içinde azınlığını oluşturan Sünnilerin 1971'de İngiltere'den kazanılan bağımsızlıktan bu yana ülke ekonomisi, siyaseti ve bürokrasisini büyük ölçüde kontrol etmeleri ve bu durumun çoğunluğu oluşturan Şii gruplar arasında rahatsızlıklara yol açması, Bahreyn'de son yıllardaki siyasal ve toplumsal sorunların temel nedenini oluşturmaktadır.

Arap Baharı'ndan etkilenen ülkelerin çoğundan farklı olarak Bahreyn'de iç siyasal gerilim ve sokak olayları Arap Baharı gelişmelerinin çok öncesine gitmekte, Bahreyn, ülkede nüfusun büyük çoğunluğu oluşturmalarına rağmen ülke yönetimi ve ekonomisinde etkili olamayan Şii nüfusun reform talep eden sokak gösterilerine 1990'ların başından beri zaten sahne olmaktadır. Bu olaylar, 2002 tarihli yeni anayasa ve siyasal reform çabaları ile siyasal reform sürecinin bir parçası olarak ilki 2002 yılında sonrakiler de 2006 ve 2010 yıllarında yapılan seçimlerin yol açtığı siyasal gerilimler nedeniyle 2000'li yıllar boyunca da artarak devam etmiştir. Böyle bir durumda, bir de, Kuzey Afrika'da başlayan ve kısa sürede neredeyse bütün Arap dünyasına yayılan Arap Baharı ve bunun ortaya çıkardığı siyasal ortam, ülkede zaten var olan siyasi tansiyonu daha yükseltmiş ve sokak olaylarını 2011 yılı başlarında Sünnilerin kontrolündeki yönetim ve rejime karşı bir Şii ayaklanmasına dönüştürmüştür. Bahreyn yönetimi bu ayaklanmayı başta Suudi Arabistan olmak üzere komşu ve müttefik Körfez ülkelerinin desteğini de alarak sert bir müdahaleyle Mart ayı sonunda bastırmıştır.

Böyle bir ortamda, ülkedeki 2012 yılı gelişmelerini, 2011 yılının geri kalanında olduğu gibi, 2011 yılı başında yaşanan bu gelişmelerin derinleştirdiği toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunlar ile devam eden iç siyasal gerilimin tetiklediği yeni olaylar belirlemiş ve ülkedeki siyasi tansiyon, toplumsal bölünme ve sokak olayları yıl boyunca devam etmiştir. Bu nedenle, aynen 2011 yılında olduğu gibi 2012'de de Bahreyn yönetimi ülkenin güvenlik doktrini ve politikalarını, Kuzey Afrika'da başlayan olayların Körfez ülkelerini etkilemeye başlamasıyla, daha fazla hissettiği iç tehdide yönelik olarak belirleyecektir. Bu iç tehdidin ülkenin dış politikasına yansımaları bağlamında ise, önemli bir dış tehdit unsuru olarak, olaylardaki İran etkisinin Bahreyn yönetimini diğer Körfez ülkeleri ve Batı ile yakın ilişkiler içinde bulunmaya zorladığından bahsetmek gerekir.

Arap Baharı Öncesi İç Siyasi Gerilimler

Şeyh Hamid bin İsa El Halife'nin çabalarıyla Bahreyn'de 2001 yılı Şubat ayında ilk ciddi reformlar tarihi bir referandumla kabul edilmiştir. Bu referandumla ülkedeki sıkıyönetim hali kalkmış ve bağımsızlıktan beri ülkenin siyasal yönetim tarzı olan Emirlik kaldırılarak ülke Kraliyet dönemine girmiş, 2002 yılı başında açıklanan takvime göre seçimlerin önü açılmıştır. Bu takvime göre mahalli seçimlerin Mayıs ayında, 1975 yılından beri yapılmayan genel seçimlerin de Ekim ayında yapılacağı ilan edilmiştir. Bu arada, ara sıra görünen sokak olayları 2002 ve 2006 seçimlerinden sonra yeni bir ivme kazanarak 2009 yılı bahar ayları ve sonbaharında yeniden patlak vermiştir.¹⁴ Bu arada Şii gruplar, yönetimin barışçıl amaçlı ve düşük düzeyli sokak olaylarına karşı orantısız ve çok sert karşılık vermekte olduğundan zaman zaman şikâyetçi olmuşlardır.¹⁵ Bahreyn'de seçimler sonrası ilk önemli gösteriler 2004 yılı Mayıs ayında meydana gelmiştir. Bu gösterilerde yaralanmalar olması üzerine olaylar İçişleri Bakanının görevden alınmasıyla sonuçlansa da sokakların tansiyonu düşmeyecektir. 2006 yılına gelindiğinde ise, Kasım ayında ülkede yeni dönemin ikinci genel seçimleri yapılacak ve daha önce bahsedildiği gibi 40 kişilik seçilmiş mecliste ana muhalif Şii grup 17 üyelik kazanacaktır. 2010 yılında üçüncüsü yapılan genel seçimler öncesinde, çok sayıda Şii muhalif lider ülkede rejime karşı darbe hazırlığı yaptıkları gerekçeyle tutuklanacak ve bu da seçimler öncesi siyasal tansiyonu iyice yükseltecektir. Yapılan son seçimler ülkede muhalefet için hiçbir sorunu çözmeyecek sadece taraflar arasında tansiyonun yükselmesine neden olacaktır. Görülmektedir ki, Bahreyn'de 2001 yılı sonrası Kral tarafından başlatılan reformlara rağmen olaylar sürecek ve ülke 2011 yılına Arap Baharının da etkisiyle büyük risklerle girecektir.

2011 Ayaklanması, Körfez İşbirliği Konseyi'nin Yardımı ile Sorunun Bölgeselleşmesi

2011 yılına geldiğimizde ise önce Tunus'ta Ocak ayında yaşanan iktidar değişikliği, daha sonra aynı ay içinde Mısır'da başlayan halk ayaklanması, Bahreyn'de uzun yıllar Sünni yönetime muhalif olan Şii grupları büyük çaplı ve benzeri bir halk hareketi için cesaretlendirmiştir.¹⁶ Ülkede siyasal gerilimler anlamında daha önce bahsedilen arka planın varlığında ve Kuzey Afrika ülkelerinde meydana gelen sokak olaylarının verdiği ilhamla, Bahreyn'de muhalif gruplar Ocak ayından itibaren sosyal medyada köklü reformlar için hareketlenmeye başladılar. Bu hareketlenme kısa bir süre içinde '14 Şubat Devrimi Gençliği' adıyla bütün Bahreynlileri yönetime karşı barışçı sokak gösterilerine çağırarak büyük bir şekil alacaktır. Kendilerini "mevcut siyasal oluşumlar ile her türlü dini, mezhepsel ve ideolojik ayrımlardan uzak tutan" yeni bir toplumsal platform olarak tanıtan bu gruplar halk nezdinde mümkün olduğunca geniş destek bulmayı amaçlamış¹⁷ ve bunda başarılı olmuştur. Bir başka adıyla 14 Şubat Hareketi ülkede gergin geçen 1990'ların sonrasında

yapılan 2001 referandumunun da onuncu yılına rastlayan 14 Şubat günü büyük bir gösteri için halkı sokağa davet etti. Manifestolarında, “anayasasının yenilenmesini, o ana kadar meydana gelmiş tutuklama, işkence, gözaltı ve diğer hakları ihlalleri ile yapılan haksız kamulaştırma işlemleri dâhil her türlü ekonomik, toplumsal ve siyasal hak ihlallerinin soruşturulmasını, bütün bunlar için bağımsız ve tam yetkili bir birimin kurulması”nı istediler.¹⁸

14 Şubat için bu hazırlıklar yapılırken 11 Şubat günü Mısır’dan gelen Hüsnü Mübarek’in devrilmesi haberi sokakların heyecan ve ateşini artırmaya yetti. Bu haberle cesaretlenen muhalifler halka çağrılarını tekrarlarlarken¹⁹ beklendiği gibi büyük gösteriler 14 Şubat günü Manama sokaklarında başladı. Başlangıçta, siyasal etkinliği zayıf olan Hak Hareketi ve Bahreyn Özgürlük Hareketi gibi partilerin desteklediği gösterilere, başlangıçta açıktan destek vermeyen El Vifak Hareketi, olaylarda polisin sert ve orantısız müdahalesi sonrasında tutum değiştirecek ve bu da gösterilere ivme kazandıracaktır. Parlamentodaki en büyük muhalif grup olan El Vifak üyesi milletvekilleri yönetimin olaylara karşı takındığı sert tutumu protesto için parlamentodan topluca istifa ettiklerini açıkladılar. 16 Şubat günü ise başkentteki İnci Meydanı’nda binlerce kişinin toplanması bu tarihten sonra bu meydanı Bahreyn gösterilerinin sembolü haline getirmiştir. 17 Şubat’ta polisin İnci Meydanı’na gece yaptığı baskın ve müdahalede dört gösterici daha hayatını kaybetmiş, 600’den fazla kişi yaralanmış ve 70 kişi de kaybolmuştur. Bu nedenle 17 Şubat günü “Kanlı Perşembe” olarak isimlendirilmiştir.

22 Şubat’ta, Kral Hamad Şii siyasi tutukluların serbest bırakılması kararı almış ancak bu da olayların önünü kesememiş, aynı gün “Şehitler için Yürüyüş” sloganıyla o zamana kadarki en büyük protestolar 200 bin kişinin katılımıyla Manama’da yapılmıştır. O gün sadece İnci Meydanı’ndaki göstericilerin sayısının 150 binin üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.²⁰ Şubat ayının sonuna doğru yine Kral, sosyal alan ve konulardan sorumlu bakanları görevden alarak siyasal bir taviz daha vermiş ve göstericilerin önünü kesmek istemiştir. Buna rağmen iskan, sağlık, su ve enerji bakanlarının görevden alınmasını yetersiz bulan Şii gruplar gösterilerini Mart ayına taşımışlardır. Bu arada daha önceki Amerikan yönetimleri gibi Obama yönetimi de olaylardan önce olduğu gibi olaylardan sonra da bu ülkelerdeki demokrasi, insan hakları ve iktisadi ve sosyal gelişme taleplerine kulağını tıkamış, barışçıl gösterilere karşı alınan sert ve acımasız tedbirlere tepkisiz kalmıştır. Hatta Obama yönetimi olayların bu hararetle döneminde açıkça Bahreyn rejiminin yanında yer aldığını ifade etmekten de çekinmemiştir.

13 Mart tarihinde ülkedeki olaylar mezhep çatışmasına varacak şekilde genişlemiş Bahreyn Üniversitesi’nde Şii ve Sünni gençler arasında çatışmalar kaydedilmiştir. Aynı gün polis İnci Meydanı’ndaki göstericilere yeniden sert müdahalede bulunmuştur. 14 Mart’ta Suudi Arabistan Bahreyn’e zırhlı birlikler sevk etmeye başlamış ve bu da şimdiye kadar büyük ölçüde bir iç sorun olan Bahreyn gösterilerini doğrudan bölgesel ve uluslararası bir boyuta taşımıştır. Suudi Arabistan bu kararını Bahreyn’den gelen yardım çağrısına

dayandırmaya çalışsa da, ABD Savunma Bakanı'nın bölgeye yaptığı ziyaret durumu daha açıklayıcı görünmektedir. Bu olayda Amerikan etkisinin altını çizerken Bahreyn ve Suudi Arabistan arasındaki yakın savunma işbirliğini de göz ardı etmemek gerekir. Zaten, Bahreyn'e gelen Suudi ve diğer Körfez ülkelerinin birlikleri iki ülke arasında 1986'da tamamlanan Kral Fahd Karayolu köprüsünü kullanarak ülkeye ulaşmış ve 1000 kişilik Suudi birliğine Yarımada Kalkanı Gücü kapsamında Birleşik Arap Emirlikleri'nden 500 polis ile Kuveyt'ten de deniz birlikleri eşlik etmiştir.²¹

Bahreyn'deki siyasal huzursuzluk ve en son ülkede meydana gelen olaylarda etkisinden açıkça söz edilen İran ise, yönetimin bu sert tavrı ve müdahalesi üzerine Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın ağzından yapılan açıklamayla müdahaleyi sert bir şekilde protesto etmiş ve Bahreyn'i İsrail ve ABD çıkarlarına hizmet etmekle suçlamıştır. 17 Mart günü muhaliflerin altı lideri gözaltına alınmış ve gösterilere yönetimin yaptığı müdahale daha da sertleşerek 18 Mart günü de İnci Meydanı'ndaki sembolik anıt bilinçli olarak güvenlik güçleri tarafından yıkılmış ve meydan, Körfez ülkelerinden gelen birliklerin verdiği güçlü destek ve aşırı bir güç kullanımı ile tamamen göstericilerden temizlenmiştir. Mart ayının geri kalanında, ilan edilen yasağa rağmen gösteriler Manama'nın bazı bölgelerinde devam etmiş, 25 Mart'taki polisin müdahalesinde iş hastanelerde yaralıların gözaltına alınmasına kadar varmıştır.

Ülkede, olaylara Mart ayı ortasında yapılan sert müdahaleden sonra gösteriler hızını kaybedecek ve rejim gösteriler esnasında gözaltına aldığı göstericileri yargulamaya başlayacaktır. Bu şekilde Bahreyn olayları Nisan ayından itibaren yeni evreye girmiş olmaktadır. Ülkede yer yer devam eden gösterileri ve göstericileri yıldırma politikasının bir parçası olarak hızlandırılan yargulamalarda ilk kez 28 Nisan tarihinde göstericilerin önderlerinden dördüne olaylarındaki öncü ve belirleyici rolleri ile özellikle iki polis memurunun ölümündeki sorumluluklarından dolayı ölüm cezası verilmiştir.²² 22 Haziran tarihinde ise göstericilerin önderlerinden sekiz kişi daha olaylardaki rollerinden dolayı ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır.²³ Sonbahara geldiğinde ise, 28 Eylül tarihinde özel bir mahkeme, olaylarda yaralanan göstericilerin tedavisinde görev alan 20 Şii sağlık mensubunu gösterilere destek verdikleri gerekçesiyle beş ile 15 yıl arasında değişen farklı hapis cezalarına çarptırmıştır.²⁴ Bu karar sadece ulusal değil birçok uluslararası sivil toplum örgütünün de tepkisini çekmiştir.²⁵ Bağımsız kaynaklara, örneğin Uluslararası Af Örgütü verilerine göre, Bahreyn'de 2011 yılı gösterilerinde 20 gösterici hayatını kaybetmiş, 3.000 gösterici gözaltına alınmış ve bunlardan 700 gösterici halen tutuklu durumda bulunmaktadır. Bu arada, Kasım ayında tamamlanan Bahreyn Bağımsız Soruşturma Komisyonu'nun raporuna göre Mart ayındaki olaylar esnasında 122 kişinin ortadan kaybolduğuna dair ortaya atılan iddiaları doğrular nitelikte, göstericilerden bazılarının gözaltında öldüğü bilgisine de yer verilmektedir.²⁶

Bu arada, Bahreyn Yönetimi bir yandan da olayların soruşturulması ve ülkede siyasal reformların hızlandırılması için yapılan çağrılara cevaben bazı

adımlar atmıştır. Bu bağlamda 29 Temmuz 2011’de, ulusal diyalog çabaları kapsamında açıklanarak Kral’a sunulan ve adil ve bağımsız yargı, seçilmiş bir hükümet ile yetkileri artırılmış bir parlamento içeren reform programı El Vifak grubu tarafından yeterince ciddi bulunmamış ve eleştirilmiştir. El Vifak zaten, diyalog sürecinin sorunları çözme yolunda ciddiyetini kaybettiği gerekçesiyle 2 Temmuz’da katıldığı süreçten 17 Temmuz’da çekilmiştir. Ancak bu çalışmalar, rejimin ya da hükümetin sembolik düzeyde de olsa olayları soruşturdukları ve yargılama işlemlerinin tarafsızlığına önem verdikleri izlenimini destekleyici bazı küçük adımların ötesine geçememiştir. Ancak bir yandan da daha bağımsız uluslararası bir komisyonun çalışmasına izin verilmiştir. Olayları soruşturan Bahreyn Bağımsız Soruşturma Komisyonu, güvenlik güçlerinin olayları bastırmada orantısız güç kullandığı ve olaylar esnasında bazı göstericilere işkence uygulandığı sonucuna vardığı raporunu 23 Kasım’da tamamlayarak kamuoyuna açıklamıştır. Her şeye rağmen Kral tarafından da kabul edilen bağımsız komisyonun bu raporunu ve Kral’ın tutumunu ülkede sorunların çözümü yolunda pozitif adımlar olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Sokak olayları dışında, 2011 yılında iki ayrı gelişmeden bahsetmek gerekir. Bunlardan ilki, Bahreyn’de yapılması planlanan Formula Bir yarışlarının ülkedeki karışıklık ile yönetimin göstericilere karşı takındığı sert tutum ve yaygın insan hakları ihlalleri gerekçesiyle 10 Haziran tarihinde iptal edilmesidir.²⁷ Aynı yarışlar 2012 yılında yine büyük tartışmalar yaşanmasına rağmen Bahreyn’de yapılabilmektedir. İkinci gelişme ise, el-Vifak topluluğu tarafından 2011 Şubat ayında yönetimin olaylara karşı aldığı tutumu protesto olarak parlamentoda boşaltılan 18 sandalye için 24 Eylül ve 1 Ekim 2011 tarihlerinde yapılan ara seçimlerdir. El-Vifak’ın boykot ettiği bu seçimlerin sonucunda bağımsız Sünni adaylar 8, bağımsız Şii adaylar 8 sandalye kazanırken diğer 2 sandalye de diğer adaylarca kazanılmıştır.²⁸

2012 Gelişmeleri

Ülke, 2012 yılı başından itibaren, bir önceki yılda meydana gelmiş olan olayların yeni yıla miras bıraktığı toplumsal kamplaşma ve gerilimin etkisiyle, yeni gösteriler ve sokak olaylarına sahne olacak, yeni yılı da toplumsal karmaşa ve bölünmüşlikle geçirecektir. Ocak ayı başlarında, 2011 yılı sonunda açıklanan Bahreyn Bağımsız Soruşturma Komisyonu raporunun tavsiyesine uygun olarak önce Bahreyn Polisinin toplumun her kesiminden toplam 500 yeni polis alacağını açıklaması, ardından Kral’ın açıkladığı ve parlamentoya bakanları soruşturma ve atanın hükümeti onaylama yetkileri veren anayasal değişiklikleri paketi, daha sonra da yönetimin Şiilere ait olan geçen Nisan ayında iç güvenlik ve imar ihlali gerekçeleriyle yıkılan 12 caminin yeniden inşa edileceğini açıklaması pozitif adımlar olarak görünebilir. Ancak bunlar ülkedeki sorunların ve olayların büyüklüğü yanında etkisiz adımlar olarak kalacaktır. Zaten, bu pozitif adımları gölgeleyen olaylar Ocak ayından itibaren ülke gündemini şekillendirecektir. Kronoloji bölümünde bir özeti verilecek

olsa da bu bölümde ülkedeki 2012 yılı olay ve gelişmeleri önemleri ölçüsünde seçilerek sıralanacaktır.²⁹

6 Ocak'ta polis tarafından dövülerek yaralanan insan hakları savunucusu Nabeel Rajab'ın adı sadece yılın ilk günlerinde değil geri kalamında da sık sık duyulacaktır. 8 Ocak tarihinde Bahreyn'e ülkede tutuklu bulunan sağlık personelinin yargılanmasını izlemek üzere gelen İnsan Hakları Doktorları Örgütü'nün başkan yardımcısı Richard Sollom ülkeye alınmaması da dikkat çekici olmuştur. 24 Ocak'ta ise olayları yakından takip eden Amerikan yönetimi, ülkede gerilen ortamı ve göstericiler arasında yayılan anti Amerikan tutumları gerekçe göstererek Bahreyn'deki Büyükelçiliğinde çalışanların sayısını azaltmıştır.

26 Ocak'ta yine 17 yaşındaki Muhammed İbrahim Yakup adlı bir gencin daha öldüğü gün, New York Times'da yayımlanan bir yorumda Iraklı Şii siyasetçi Ahmed Çelebi'nin Bahreyn'de El Vifak Ulusal İslami Topluluğu ile yakın ilişkiler içinde bulunduğu ve bunun Batılı ülkeleri rahatsız ettiğinden bahsedildi. Bu ilişki daha sonra El Vifak tarafından da kısmen teyid edilecektir. Yılın ilk ayında olaylar hız kesmezken, bu kez Bahreyn hükümeti gösteriler ve sokak olayları esnasında polis memurlarına saldırı suçuna karşılık olarak 15 yıla kadar hapis cezası öngören bir yasa önerisi üzerinde çalışıldığını açıkladı. Bu açıklama üzerine Muhammed İbrahim Yakup'un cenaze töreni Sitre kentinde binlerce kişinin katıldığı gösterilere sahne olurken gençlerle polis arasında çatışmalara neden olacaktır.

Bir yıl önceki olayların yıldönümünde hükümetin aldığı önleyici tedbirlerle nispeten daha sakin geçen Şubat ayının ardından 9 Mart'ta ülkenin itibarlı Şii din adamı Şeyh İsa Kasım'ın çağrısı üzerine yüzbinlerce kişinin katıldığı gösteriler yapılmış ve bu gösteriler Bahreyn'de o güne kadar kaydedilen en büyük protesto olarak kayda geçmiştir. Kralın istifası ve siyasi tutukluların salıverilmesini isteyen sloganların atıldığı gösteriler sorunsuz bir şekilde sona ererken, bu gösterileri ülkede gösteri ve ifade özgürlüğünün varlığının önemli bir delili olarak yorumlayan Bahreynli otoriteler olayları kendi hanelerine pozitif olarak yazmanın kurnazlığı peşinde olmuşlardır. Çünkü muhalefet ve liderleri İsa Kasım ise Cuma Hutbesinde yaptığı konuşmada Bahreyn tarihinde kaydedilen bu en büyük gösteriyi halkın siyasal talepler ve reformlar için ortaya koyduğu büyük bir konsensüs olarak yorumlarken, halkın talepleri karşılancaya kadar sokakları terk etmeme azminin bir göstergesi olduğunu da eklemiştir.

Nisan ayına geldiğimizde, 10 Nisan tarihinde El Eker kasabasında ev yapımı bir patlayıcının patlaması sonucu 7 polis yaralanmış, hükümetin gösterici grupları suçladığı bu olay El Vifak, bölge milletvekilleri, BM ve Körfez İşbirliği Konseyi genel sekreteri tarafından kınanmıştır. Bu arada bir yıl önce yapılamayan Formula Bir yarışları bu kez olaylara rağmen yapılacaktır. Ancak, 18 Nisan'da bu yarışlar için ülkede bulunan dört araç bakım elemanının bulunduğu bir minibüse molotof kokteyli ile saldırı düzenlenmiş, bir gün sonra Sauber Formula Bir takımının 12 üyesinin bulunduğu bir otobüs maskeli

kişiler tarafından durdurulmak istendiği sırada ekip hızla kaçarak bölgeden uzaklaşmıştır. Bu olaylar üzerine aynı gün Sahara Force India F1 takımının bazı üyeleri olayların etkisiyle Avrupa'ya dönmüştür. Formula Bir yarışlarıyla ilgili gelişmeler burada bitmemiş, 20 Nisan günü on binlerce hükümet karşıtı gösterici Formula Bir yarışları hazırlık turlarının ilk gününde Budaiya otoyolunu işgal etmiştir. Yarışlar planlandığı gibi tartışmalar ve protestoların gölgesinde 22 Nisan tarihinde yapılmış ve yarışları Red Bull takımından Sebastian Vestel kazanmıştır. Yarışlar boyunca yapılan büyük gösterilerde F1 başkanı ve sporcular aleyhine sloganlar atılması yarışların tarihine geçmesi açısından önemlidir.³⁰

Bu olaylardan bir müddet sonra, 18 Mayıs'ta yine Budaiya Otoyolunda 4 km boyunca bir konvoy oluşturan binlerce kişinin katıldığı gösterilerde Suudi Arabistan'la yakın ilişkiler ve birleşme önerileri protesto edilmiştir. El Vifak'a göre 300 bin kişinin katıldığı bu gösterilerde son zamanlarda Sünni basın organlarınınca hedef gösterilen Şeyh İsa Kasım'a destek verilmiştir. 8 Haziran 2012 günü muhalefet partileri ve protestocu gruplar başta Budaiye Otoyolu olmak üzere birçok yerde son haftaların en büyük ve en yaygın protesto gösterilerini gerçekleştirdiler. Gösterilere polis müdahale etti ve tutuklamalar oldu. Bundan hemen sonra el-Vifak Hareketi, güvenlik güçlerini, topluluğun başkanı olan Ali Selman'ın konutuna müdahale ederek konuttaki güvenlik kameralarını sökmek ve imha etmekle suçladı.

14 Temmuz tarihinde hükümetin ülkede yönetim karşıtı yürüyüş, oturma eylemi ve gösterileri tamamen yasaklama kararı alacağını açıklaması geniş katılımlı gösterilere neden olurken polisle göstericiler arasında yaşanan çatışmalarda çok sayıda eylemci gözaltına alındı. 20 Temmuz'da 25 ayrı noktada planlanan gösteri ve eylemlere karşı polis önceden önlem almış olsa da birçok noktada planlanan geniş katılımlı protestolar yapılabilmektedir. Hükümet yetkilileri, muhalefeti ve göstericileri ülkede halkın günlük hayatını aksatmakla suçlarken, muhalif grup ve liderler ise hükümeti gösterileri yasaklama niyetiyle anayasa dışına çıkarmak, ifade ve toplantı özgürlüğünü tamamen yok etmekle itham etti. 16 Ağustos'ta ülkenin önde gelen insan hakları savunucularından Nabeel Rajap yasadışı gösterilere katıldığı gerekçesiyle 3 yıl hapse mahkum edildi. 18 Ağustos'ta 16 yaşındaki bir çocuk bir gösteri sırasında yapılan polis müdahalesinde hayatını kaybetti. 31 Ağustos'ta Bahreyn genelinde, Nabeel Rajap dahil gözaltı ve hapisteki bütün aktivist ve eylemcilerin serbest bırakılması için binlerce kişinin katıldığı gösteriler yapıldı.

4 Eylül'de ise, bir Manama Mahkemesi, aralarında daha önce yasaklanmış olan Hak hareketinin liderleri olan Hasan Mushaima ve Abdulcelil El-Singace ile laik Sünni lider İbrahim Şerif'in de bulunduğu 13 muhalif lider hakkında ömür boyu hapis dahil uzun hapis cezalarına hükmetti. Bu cezalar uluslararası toplum ve insan hakları kuruluşlarının dikkat ve tepkisini çekti. Ertesi gün ve 7 Eylül'de bu kararları protesto için ülke genelinde ve özellikle Manama'nın Şii yerleşim yerlerinde Şubat 2011 gösterilerini canlandırma amacıyla etkili sokak eylemleri kaydedildi. 21 Eylül'de 14 Şubat Gençlik

Koalisyonu 14 Şubat ruhunu yeniden canlandırmak ve gösterileri yeniden Manama'ya taşımak için yeni eylemlere başladı. Monarşinin sona ermesini ve 1971'den beri ülkede başbakan olan Halife bin Salman El Halife'nin istifasını isteyen gösterilere polis müdahale etti. 28-29 Eylül tarihlerinde Başbakan'ın istifasını isteyen gösteriler yapıldı ve bir gün sonra bu gösterilerde ölen 17 yaşındaki bir gencin cenaze töreni daha yoğun bir kalabalığın katılımıyla oldukça gergin geçti.

1 Ekim'de Bahreyn Yüksek Mahkemesi 2011 yılı olaylarındaki rolleri nedeniyle 9 sağlık çalışanı hakkında verilen cezaları onadı ve bu karar uluslararası toplumun dikkat ve tepkisini çekti. 2 Ekim'de bu kez Muhammed Mus-hima adlı kişi bir yıl önceki olaylarındaki rolünden dolayı cezaevindeyken hayatını kaybetti ve cenaze törenine katılan binlerce kişinin İnci Meydanı'na girme girişimi polis tarafından zorla engellendi. 6 Ekim tarihinde aldığı ceza nedeniyle hapiste bulunan Nabeel Rajab annesinin cenazesi nedeniyle katıldığı törende arkadaşlarını demokrasi ve insan hakları için mücadeleye devam etmeye çağırdığı için izni yarıda kesildi ve yeniden cezaevine konulmasının ardından ölüm orucuna başladı. 12 Ekim'de binlerce kişi başkent Manama dışındaki bir otoyolda El Vifak'ın organize ettiği yürüyüşe katıldı. Genel olarak sorunsuz geçen yürüyüşte bazı gruplarla polis arasında çatışmalar da yaşandı ve tutuklamalar oldu. 15 Ekim günü Bahreyn ülkedeki İran Maslahatgüzarını ilgili bakanlığa çağırarak bu ülkeyi Bahreyn'in içişlerine karışmak, bazı grupları yönetime karşı kışkırtmak ve Bahreynli yetkilileri halkın nazarında gözden düşürmeye teşebbüs etmekle suçladı. 18 Ekim'de Kral'a twitter üzerinden hakaret ettikleri gerekçesi ile 4 genç gözaltına alındı. Ayrıca 14 Şubat Gençlik Koalisyonu'nun çağırısıyla çok sayıda kişinin katıldığı gösteriler kaydedildi. 19-24 Ekim tarihleri arasında ise 18 Ekim'deki gösterilerde yaralanan bir polis memurunun ölümü üzerine Bahreyn güvenlik birimleri Eker kasabasını neredeyse ablukaya alarak ölüme neden olan patlamanın sorumlularını ev ev aradı ve 7 kişiyi gözaltına aldı. Sosyal medyada 'Eker Kuşatması' olarak adlandırılan bu olay halkın konut ve özel yaşam dokunulmazlığının açık ihlali olarak görülerek muhalif ve insan hakları gruplarınca kınandı. Bu arada ölen polisin cenaze törenine binlerce Sünni katılarak Şiiiler ve liderleri İsa Kasım aleyhine sloganlar atıldı. Bu arada polisin kasabadaki kontrol ve aramasının devam ettiği sonraki günlerde polisle Eker'e girmeye çalışan gruplar arasında çatışmalar yaşandı ve yaralanmalar oldu. 26 Ekim tarihinde Nisan ayındaki olaylarda yaralanan bir polis memuru daha hayatını kaybetti. Aynı gün bu olaydan bağımsız olarak ülke genelinde toplumsal adalet, demokrasiye geçiş ve işlevsel siyasal katılım talepleriyle gösteriler yapıldı.

30 Ekim günü hükümet ülke genelinde bütün gösteri ve yürüyüşleri, sürekli olarak gösteri hakkının yanlış kullanılması, kamu ve özel mülkiyete zarar verilmesi ve ulusal kişilikler aleyhine istek ve taleplere konu olması nedenleriyle, yasakladığını açıkladı. Daha sonra bu yasağın geçici bir uygulama olduğu açıklansa da bu karar BM, ABD ve İngiltere dahil uluslararası toplumdaki ve insan hakları kuruluşlarından büyük tepki gördü. Kasım ayının başın-

da ise hükümetin gösterileri yasaklama kararından sonraki ilk Cuma gününde birçok noktada bu kararı protesto eden ve hükümet ve yönetimi istifaya davet eden toplantılar kaydedildi. 5 Kasım günü başkent Manama'nın merkezinde 5 ayrı bombanın patlaması sonucu biri Hindistan ve diğeri Bangladeşli olmak üzere 2 göçmen hayatını kaybederken bir başka Hintli de yaralandı. Uluslararası toplum patlamaları ve can kayıplarını kınarken, patlamaların kim tarafından yapıldığı konusunda ülkedeki gerilimin tarafları de sorumluluk konusunda birbirini suçladı. Daha sonra hükümet bombalamalarda Lübnan merkezli Hizbullah'ın elinin olduğunu açıkladı. 7 Kasım'da hükümet, öteden beri olaylardaki sorumlulukları nedeniyle 31 muhalif lider ve aktivistin vatandaşlıklarının askıya alındığını açıklayarak ülkede başka bir tartışma başlattı. 10 Kasım'da bir gün önceki olaylarda polisin müdahalesinden kaçarken bir aracın çarpması sonucu hayatını kaybeden bir çocuğun cenazesi yeni ve büyük çatışmalara sebebiyet verdi. Bu arada muhalefet tarafından yapılan açıklamada Sitre kentinde Ulusal Muhafızların konumlandığı belirtildi. 11 Kasım'da 19 gösterici 5 yıl hapis cezasına çarptırılırken bu karar da yeni gösteriler, çatışma ve tutuklamalara yol açtı. 21 Kasım'da olaylara bu kez dışarıdan tepkiler geldi. Uluslararası Af Örgütü Bahreyn'i söz verilen siyasi ve toplumsal reformları gerçekleştirmediği gerekçesiyle kınadı. Bunu ABD ve BM İnsan Hakları Komisyonu Başkanı Navi Pillay'ın ülkedeki durumun kötülüğünün ve taşıdığı risklerin altını çizen açıklamaları izledi. Bu gelişmeden hemen sonra 26 Kasım tarihinde yüzlerce kişi Aşure haftası olan bir dönemde İnci Meydanı'na doğru yürüyüşe geçti. Sayıları daha sonra binleri bulan göstericileri polis güç kullanarak dağıttı.

Yılın son ayına girildiğinde, 7 Aralık'ta Ekim ayında konulan gösteri yasağından sonra ilk kez bir gösteriye izin verilerek Manama'da bir yürüyüş gerçekleşti. 11 Aralık günü Bahreyn Temyiz Mahkemesi Nabeel Rajap'ın cezasını 3 yıldan 2 yıla indirmesine rağmen konu ve yargı üzerindeki tartışmaları bitiremedi. 16 Aralık'ta Kral Hamad'ın yeni yıl konuşması ve mesajından sonra birçok yerleşim biriminde hareketlilikler ve gösteriler kaydedildi. Son olarak da 17 Aralık tarihinde 1994 yılındaki olaylarda ölen 2 kişinin anısına yapılan şehitler günü anma törenlerinde Bahreyn sokakları yine karıştı ve çok sayıda kişi yaralanırken, aralarında insan hakları savunucusu Yusuf El-Muhafedda'nın da olduğu 25 kişi gözaltına alındı.

Arap Baharı'nın Gölgesinde Bahreyn-Türkiye İlişkileri

Uzun bir geçmişi olan Türkiye Bahreyn ilişkilerinde yeni bir dönem, 2009 yılında Bahreyn'in Türkiye'deki temsilciliğini büyükelçilik düzeyine çıkarması ile başlamış bulunmaktadır. Bundan önce de Kral Hamad bin İsa el Halife 2008 Ağustos ayında Türkiye'yi ziyaret etmiş ve bu ziyaret ikili ilişkilerin geliştirilmesi için önemli bir adım olmuştur.³¹ Bu ziyaretten sonra gelişme eğilimine giren ekonomik ve ticari ilişkiler bağlamında, Türkiye-Bahreyn Karma Ekonomik Komisyonunun 5. Dönem Toplantısı 2009 yılında, 1990

yılında imzalanan Ekonomik, Endüstriyel ve Teknik İşbirliği Anlaşmasına dayanarak toplanan Ortak Komisyonun beşinci toplantısı 17-20 Şubat 2010 tarihlerinde ve son olarak da Türkiye-Bahreyn İş Konseyi toplantılarının dördüncüsü de 16 Ocak 2011'de Manama'da yapılmıştır. Bu toplantılara katılım, ilgili birimlerindeki yetkililer bağlamında her iki ülke için de en üst düzeyde gerçekleşmiştir. Bahreyn'le ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde sadece devletin değil Türk özel sektörünün de önemli adımlar atmış olduğunu görüyoruz. Bahreyn'de şimdiye kadar Türk bankalarından Yapı Kredi Bankası, Halk Bankası, Finansbank, Denizbank, İş Bankası, ING Bank, Kuveyt-Türk Yatırım Ortaklığı, Vakıfbank ve Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası şubeler açarak Türk-Bahreyn ekonomik ilişkilerinin gelişmesi için gerekli olan altyapıyı kurmuş bulunmaktadır.

Ancak, Türkiye ve Bahreyn arasındaki ticari ilişkiler 2008 yılından itibaren küresel ekonomik krizden önemli ölçüde etkilenmişken, bir de 2011 yılında patlak veren sokak gösterileri ve ayaklanma bu sürece ayrıca zarar vermiştir. Türkiye'nin Bahreyn'e ihracatı, 2007 yılında 76 milyon dolar iken, 2008 yılında 308 milyon dolara çıkmış, ancak 2009 yılında çok keskin bir düşüşle 114 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. 2010 yılında ise biraz düzeyelerek 172 milyon dolar civarına yükselen ihracatımız, 2011 yılında yeniden 160 milyon dolar düzeyine gerilemiştir. Bu ülkeye olan ihracatımızdaki 2008 yılındaki düşüşte küresel ekonomik krizin etkisiyle başta demir-çelik ürünleri olmak üzere emtia fiyatlarındaki gerileme ve talepte yaşanan düşüş rol oynamıştır.³² 2011 yılındaki düşüşte de kuşkusuz 2011 yılı olayları etkili olmuştur. Bahreyn'den yaptığımız ithalat ise, 2009 yılında 24,3 milyon dolar, 2010 yılında 71,6 milyon dolar iken 2011'de ise önemli bir artış kaydederek 111,4 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu artışta artan enerji fiyatlarının bütün kalemlere etkisi ile bazı sektörel ve bölgesel faktörler etkili olmuştur. Bu nedenle bu ülkeyle ticaretimizde 2010 yılında 100 milyon dolar fazla verilirken³³ bu dış ticaret fazlası 2011 yılında 48,9 milyon dolara gerilemiştir.³⁴ 2012 yılında ise bu ülkeye ihracatımız bir önceki yıla göre % 30 artışla 208 milyon doların üzerine çıkarken, ithalatımız ise % 42,6 artışla 158,9 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.³⁵ Bahreyn'le ikili ticaretimizin son yıllardaki seyri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1: Türkiye-Bahreyn Ticareti 2004-2009 (milyon dolar)³⁶

Dış Ticaret	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ticaret Hacmi	196	403,7	138	243,4	271,8	367,4
Ihracat	76,6	308,2	113,7	171,7	160,4	208,5
İthalat	119,4	95,5	24,3	71,6	111,4	158,9
Denge	-42,8	+212,7	+89,4	+100,1	+49	+49,6

Dış ticaret verileri incelendiğinde bu ülkeye 2012 yılında daha çok 92 milyon dolarlık muhtelif mallar ile 20 milyon dolarlık tütün ve tütün ürünleri, 14,5 milyon dolarlık elektrikli cihazlar ve parçaları, 13,5 milyon dolarlık

tekstil ürünleri, 7,4 milyon dolarlık demir ve çelik ürünleri ihraç edilmiştir. İthalatımızın kompozisyonuna bakıldığında da 121 milyon dolarlık demir dışı metal ürünleri (çoğunlukla alüminyum), 24 milyon dolarlık tekstil ve yan ürünleri, 4,3 milyon dolarlık petrol ve petrol ürünleri, 3,1 milyon dolarlık enerji üretim cihazları ve 1,8 milyon dolarlık demir ve çelik ürünü ithal edildiği görülmektedir.³⁷

Ancak, ülkede barış ve huzur temin edildiği takdirde Türk firmaları ve yatırımcıları için Bahreyn önemli bir fırsat alanı olacak potansiyele sahiptir. Türkiye-Bahreyn ilişkileri bağlamında, Arap Baharı gelişmelerine yönelik dış politikada Ankara'nın karşı karşıya kaldığı zor pozisyonundan da bahsetmek gereklidir. Türkiye, Arap Baharı olayları başlamadan önce yakın ilişkiler kurduğu Ortadoğu ülkelerindeki olaylarda kendisini birden bire rejimlerle halk arasında bulmuştur. Bu durum, her türlü engellemelere rağmen kendisi de halkın desteği ve demokratik seçimlerle iktidara gelen ve iktidarda kalan AK Parti hükümeti ve liderleri için, dış politika alanındaki en büyük ikilemi teşkil etmektedir. Ankara genel olarak Arap Baharı ayaklanmalarında küçük tereddütlerle de olsa halkların yanında yer aldığı ilan etse de, Bahreyn'deki gösterilerde siyasal ve ekonomik nedenlerle ve sorunun Körfez ülkelerinin tamamını ilgilendirmesi nedeniyle, soruna yakın bir politika izlememeyi bir kaçış yolu olarak tercih etmek zorunda kalmıştır. Bu politika sadece Türkiye'nin bir uygulaması değil ABD ve Avrupa ülkeleri dahil olmak üzere bütün Batı Bloğunun yaklaşımı olmuştur ve dış politika alanında ilkelerin değil çıkarların belirleyici olduğunu bir kez daha örneklemiştir. Her türlü nedene rağmen Bahreyn üzerindeki bu duruş çok tarihi bir tutarsızlığı yansıtmakta, ancak bu durum siyasal iktidarın bilinçli bir tercihten çok ülke ve bölge gerçeklerinin kaynaklanmaktadır.

Sonuç

Bahreyn 2011 yılında olduğu gibi 2012 yılında da ülkede meydana gelen olaylar nedeniyle, Körfez, Ortadoğu ve dünyada önemli bir ilgi odağı olmuştur. Sonuç olarak 2011'den başlayarak halen devam eden Bahreyn olayları, Arap Baharı sürecinde meydana gelen ve bölgesel ve uluslararası boyutlarıyla geniş etkileri olan bir gelişmedir. Bahreyn'deki olaylar sadece bir iç siyasal gelişme olarak kalmamakta ve etkileri ülke sınırlarının ötesine çıkan bir önem taşımaktadır. Ülkede rejime karşı ayaklanan Şiiiler İran tarafından desteklenirken, azınlıkta olan Sünnilerle yönetimde bulunan Sünni kraliyet ailesi ABD, İngiltere, Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri tarafından açıkça ve Türkiye tarafından da üstü örtülü olarak desteklenmektedir. Arka planı itibarıyla Arap Baharı gelişmelerinden çok önce başlayan ancak bu sürecin etkisiyle ileri bir boyuta erişen Bahreyn olaylarının şimdilik vardığı nokta, önce Tunus'ta başlayan ve Mısır, Libya ve Yemen sırasıyla devam eden Arap Baharı süreci içindeki ilk ve en önemli duraklama olarak değerlendirilebilir. Sokaklara inen yığınların, 'açık rejim, demokrasi ve çoğunluğun yönetiminde

temsili, insan haklarına saygı, adil gelir dağılımı ile sosyal ve ekonomik şartların iyileştirilmesi' gibi demokratik talepleri, Bahreyn olayları bağlamında da aslında Arap baharının özünü ifade etmektedir.

Hal böyle iken, 12 Mart 2011'de Amerikan Savunma Bakanı Robert Gates'in bu ülkeyi ziyaretinden hemen sonra, olaylara Suudi Arabistan öncülüğündeki Yarımada Kalkanı Kuvvetlerinin sert müdahalesine başta ABD olmak üzere uluslararası toplumun önemli bir itirazının olmaması, ABD ve Batı'nın bundan sonra daha geniş Arap coğrafyasında meydana gelmekte olan halk hareketlerine karşı alacağı tavrın da ilk numunesi olmuştur. ABD özelinde bu olay aynı zamanda ABD'nin geçmişte olduğu gibi günümüzde de sadece Bahreyn'de değil birçok Ortadoğu ülkesinde yönetim tarzları, siyasal reformlar, insan hakları, özgürlükler, ekonomik ve toplumsal şartların geliştirilmesiyle değil, Amerikan çıkarlarını temin eden ikili ilişkilerle ilgilendiğini ve ilgilenmeye de devam etmekte olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, daha önceki Amerikan yönetimleri gibi Obama yönetimi de olaylardan önce olduğu gibi olaylardan sonra da bu ülkelerdeki demokrasi, insan hakları ve iktisadi ve sosyal gelişme taleplerine göstermelik açıklamalar dışında kulağını tıkamış, barışçıl gösterilere karşı alınan sert ve acımasız tedbirlere tepkisiz kalmıştır.

Bahreyn olaylarının Arab Baharı ruhu ve sürecinde ortaya çıkardığı bu geriye gidiş ya da hayal kırıklığında, başta ABD olmak üzere birçok demokratik ülkenin yanında, İran gibi bölgesel güçlerin de etkisinden bahsetmek gerekir. Bu ülkelerin özelde Bahreyn'de meydana gelen olaylara karşı, genelde de Arap Baharının etkilediği ülkelere yönelik politikaları ironilerle doludur. Başta, İran kendi ülkesinde benzer taleplerle sokağa çıkan yığınlara karşı sert askeri ve polisiye tedbirlerle karşılık verirken Bahreyn'de Şii göstericileri açıktan desteklemiştir. Bölgede ve ülkede çıkarları olan diğer ülkeler açısından bakıldığında, sadece Batılı ülkeler değil Suudi Arabistan, BAE ve Katar dahil bir çok bölge ülkesi örneğin Suriye'de halk hareketleri ve sokak gösterilerini bir dereceye kadar desteklerken, Bahreyn'deki olaylara karşı tamamen farklı bir tutum takınmışlardır. Türkiye de dahil Batı ve bölge ülkelerinin bu tutumu, Bahreyn yönetimini içerde ayaklanma ve siyasal çalkantılara karşı daha güçlü kılarken, ülkede çoğunluğu oluşturan grupların demokrasi, insan hakları ve siyasal ve ekonomik yaşama eşit katılım gibi asli taleplerinin ertelenmesi sonucunu doğurmuştur. Bu açıdan bakıldığında Bahreyn Ayaklaması, Arap Baharı içinde, ülkelerin olaylara yaklaşımı bağlamında, bir tür tumusol kağıdı işlevi de görmektedir.

Arap Baharı olaylarının dışında, ülkede öteden beri var olan bazı sosyal ve siyasal sorunların varlığından devam etmekte olduğundan da bahsetmek gerekir. Ülkeye olan kontrolsüz nüfus akımının bir sonucu olarak yıllar boyu Körfez'deki insan ticaretinin önemli bir merkezi haline gelmiş olan Bahreyn, 2011-2012 olaylarının da etkisiyle insan hakları ihlalleri, iletişim ve yayın alanında uygulanan yasaklama ve sınırlamalarla da anılmaya devam etmiştir. 2011 Ayaklanmasından bu yana internet üzerindeki devlet kontrolü artırılmış, kronoloji bölümünde de bahsedildiği gibi bu alanda çok sayıda tutukla-

malar yapılmıştır. Açıklanan bazı açılım ve reform adımlarına rağmen önceki yıllarda olduğu gibi 2012 yılında da kamu ve özel sektör istihdamında yapılan ayrımcılık ortadan kaldırılamamıştır.³⁸ 2011 Olayları esnasında 11 Mayıs 2011'de Bahreyn ulusal petrol şirketi 300'e yakın kişiyi olaylara katıldıkları gerekçesiyle işlerinden atmıştır.³⁹ Bu arada daha önce bahsedildiği gibi ülke içindeki bölünmeler yeni bir sendikal hareketin kurulması ve devlet firmalarının desteğiyle büyütülmesiyle bu sahada da ortaya çıkmış ve bu durum ülkedeki sendikal hareketlerin gücünü zayıflatmıştır.

Sonuç olarak Bahreyn, 2011 yılında patlak veren Şii Ayaklanmasının izlerini ve etkilerini kıramamış ve olayların devam etmiş olduğu 2012 yılı sonrasına da daha bölünmüş bir toplum, gerilmiş ve tıkanmış iç siyaset, kamu düzeni, huzuru ve iktisadi gelişmeye zarar veren olaylar zinciri ile girmiştir. Bu bağlamda ülkede gelecek yıl muhtemelen içerdeki siyasi tansiyonun düşürülemediği bir ortamda yapılması planlanan 2014 seçimleri ilgiyle izlenecek bir gelişme olarak şimdiden dikkat çekmektedir.

Kronoloji

- **6 Ocak** İnsan hakları savunucusu Nabeel Rajab polis tarafından dövülerek yaralandı.
- **8 Ocak** İnsan Hakları Doktorları örgütünün başkan yardımcısı R. Sollom ülkeye alınmadı.
- **12 Ocak** Hükümet, 2011 yılında yıkılan Şiilere ait 12 camiyi yeniden inşa edeceğini açıkladı.
- **15 Ocak** Meclise bakanları soruşturma, hükümeti onaylama yetkisi veren reformlar açıklandı.
- **24 Ocak** Amerikan Büyükelçiliği büyükelçilikte çalışanların sayısını azalttı.
- **25 Ocak** Olaylarda 3 kişi öldü,14 Şubat Koalisyonu uluslararası toplum sessizliğini kınadı.
- **29 Ocak** Polise saldırı suçuna 15 yıla kadar cezası öngören bir yasa önerisi ortaya çıktı.
- **9 Mart** Şeyh İsa Kasım'ın çağrısı üzerine yüzbinlerce kişinin katıldığı gösteriler o güne kadar kaydedilen en büyük protesto olarak kayda geçti.
- **18-22 Nisan** Ülkede yapılmakta olan Formula Bir yarışları karşı eylem ve gösterilere neden oldu.
- **18 Mayıs** Budaiye Otoyolunda 300 bin kişinin katıldığı 4 km'lik bir konvoy oluşturuldu.
- **19 Mayıs** 5 bin civarında hükümet yanlısı Sünni başkent Manama'da gösteri yaptı.
- **20 Temmuz** 25 ayrı noktada, polisin önlemlerine rağmen, geniş katılımı protestolar yapıldı.
- **2 Ağustos** Başkent Manama ve çevresinde 3 ayrı gösteride polisin müdahalesi sonucu 45 gösterici yaralandı ve tutuklamalar oldu.
- **16 Ağustos** Ülkede önde gelen insan hakları savunucularından Nabeel Rajab yasadışı gösterilere katıldığı gerekçesiyle 3 yıl hapse mahkum edildi.
- **20 Eylül** Necef Bölgesel Konseyi, Bahreyn havayolu şirketi Gulf Air'in uçuşlarını yasakladı.
- **15 Ekim** Bahreyn, İran Maslahatgüzarını çağırarak olaylardaki rolünden dolayı protesto etti.
- **18 Ekim** Kral'a twitter üzerinden hakaret ettikleri gerekçesi ile 4 genç gözaltına alındı.
- **30 Ekim** Hükümet, ülkede bütün gösteri ve yürüyüşleri geçici olarak yasakladığını açıkladı.

- **2 Kasım** Hükümetin kararından sonraki Cuma günü birçok yerde protesto gösterileri kaydedildi. Formula Bir Başkanı Ecclestone, Bahreyn'in 2013 yarış takvimine alındığını açıkladı.
- **5 Kasım** Manama'da 5 ayrı bomba patladı, 1 Hintli ve 1 Bangladeşli ölümlerle bir başka Hintli de yaralandı. Hükümet bombalamalarda Lübnan merkezli Hizbullah'ın elinin olduğunu açıkladı.
- **7 Kasım** Hükümet, olaylardaki sorumlulukları nedeniyle 31 muhalif lideri ve mensubunun vatandaşlıklarının askıya alındığını açıkladı.
- **10 Kasım** İlk kez Manama dışında (Sitre kentinde) Ulusal Muhafızların konumlandığı gözlemlendi.
- **11 Kasım** 19 gösterici 5 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Karar yeni gösterilere yol açtı.
- **21 Kasım** Uluslararası Af Örgütü Bahreyn'i reformların gecikmesi nedeniyle kınadı. Bunu ABD ile BM-İHK Başkanı Pillay'ın ülkedeki durumdan kaygılarını belirten açıklamaları izledi.
- **7 Aralık** Konulan gösteri yasağından sonra ülkede ilk kez bir gösteriye izin verildi.
- **16 Aralık** Kral'ın yeni yıl mesajından sonra birçok yerleşim biriminde gösteriler kaydedildi.
- **17 Aralık** 1994 olaylarının yıldönümü ve 'şehitler günü' olaylarında yaralananlar oldu ve insan hakları savunucusu Yusuf El-Muhafedda dahil 25 kişi gözaltına alındı.

Notlar

- 1 Örneğin kişi başına yıllık gelirden Katar 103.900 dolar, Birleşik Arap Emirlikleri 49.800 dolar ve Kuveyt 40.500 dolar ile Bahreyn'in çok ilerisindedirler. Bkz: CIA, The World Factbook GDP Country Comparison. Erişim adresi: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2004rank.html> (15 Eylül 2013.)
- 2 CIA, The World Factbook: Bahrain. Erişim adresi: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ba.html> (15 Eylül 2013).
- 3 Buna rağmen ülkedeki petrol endüstrisi, bir bütün olarak ham petrol üretimini ve diğer Körfez ülkelerinde üretilen ham petrolün işlendiği rafine endüstrisini içermekte, bu faaliyetlerinden toplanan vergiler hükümet bütçe gelirlerinin % 70'ini karşılamaktadır. Buna bağlı olarak uluslararası piyasalardaki fiyat istikrarsızlıkları hükümet harcama ve programlarını ciddi olarak etkilemektedir.
- 4 "Bahrain", *US Department of State*.
- 5 "Bahrain Reports Real GDP Growth of 70% in Last Decade", *EDB Economic Review*, 8 Temmuz 2010.
- 6 CIA, The World Factbook: Bahrain (2013).
- 7 "Bahrain population crossed 1m in December", *Gulf News*, 28 Şubat 2008; "Remarkable Growth: Expats outnumber Bahrainis in 2010 Census", Bahrain Census 2010.
- 8 "Remarkable Growth: Expats outnumber Bahrainis in 2010 Census", Bahrain Census 2010.
- 9 *Bahrain Center for Human Rights, Social Watch Report 2009: Bahrain, 2009*. Erişim adresi ve tarihi: <http://www.bahrainrights.org/en/node/3117> (20 Ekim 2010)
- 10 Bahrain's Siite MPs walk out over population", *Today's Zaman*, 14 Mayıs 2008.
- 11 *Today's Zaman*, 14 Mayıs 2008.
- 12 "Police in Bahrain clash with protesters", *AP*, 30 Ekim 2009.
- 13 '290,000 Indians in Bahrain', *Gulf Daily News*, 5 Temmuz 2008. Erişim adresi ve tarihi: <http://www.gulf-daily-news.com/NewsDetails.aspx?storyid=222148>. (20 Ekim 2010)
- 14 Michael Slackman, "Sectarian Tension Takes Volatile Form in Bahrain", *New York Times*, 27 Mart 2009.
- 15 Bill Law, "Police 'use guns' at Bahrain protests", *BBC Radio 4*, 3 Nisan 2009; Richard Thompson, "Special report: Bahrain - Protests threaten reform", *MEED Insight*, 28 Ocak 2008.
- 16 "Bahrain activists in Day of Rage", *Al Jazeera English*, 14 Şubat 2011.
- 17 "Report of the Bahrain Independent Commission Inquiry", *Bahrain Independent Commission Inquiry*, 23 Kasım 2011, s. 65.
- 18 Stephen Zunes, "America Blows It on Bahrain", *Foreign Policy in Focus*, 2 Mart 2011.
- 19 "Bahrain Opposition Calls for Rally", *Al Jazeera English*, 13 Şubat 2011.
- 20 "Report of the Bahrain Independent Commission Inquiry", *Bahrain Independent Commission Inquiry*, 23 Kasım 2011, s. 97.
- 21 Bahreyn'e gelen Suudi ve diğer Körfez ülkeleri birliklerinin olaylara doğrudan müdahale etmedikleri iddia edilse de bu tartışmaya açık bir konudur. Suudi Arabistan'ın Bahreyn'e birliklerini fiilen göndermiş olması, gerektiğinde bu birliklerin olaylara müdahale edeceğini açıkça ilan etmesi birlikte dikkate alındığında, bu konuda başka bir tartışmaya gerek de yoktur.
- 22 "The Appeal National Safety Court Confirms the Detach Penalty of Two Defendants Involved in Murdering Policemen", *Bahrain News Agency*, 22 Mayıs 2011.

- 23 Martin Chulov, "Bahrain Rights Activists Jailed for Lif", *Guardian Online*, 22 Haziran 2011.
- 24 Talea Miller, "Medical Workers in Bahrain Sentenced to 15 Years in Prison", *PBS News-Hour*, 28 Eylül 2011.
- 25 "PHR Denounces Sentences on Bahraini Medics", *Physicians for Human Rights (PHR)*, Press Release, 29 eylül 2011. Website: <http://physiciansforhumanrights.org>
- 26 "Report of the Bahrain Independent Commission Inquiry", *Bahrain Independent Commission Inquiry*, 23 Kasım 2011, s. 251.
- 27 "Formula One race in Bahrain cancelled", *Al Jazeera English*, 10 Haziran 2011.
- 28 Bahrain News Agency, "Second round of by-elections results announced", Ekim 2011. Bkz: <http://www.bna.bh/portal/en/news/475007> ; CIA World Factbook: Bahrain, 2013.
- 29 Bu bölümün yazılmasında aksi belirtilmedikçe uluslararası haber siteleri ve ajanslarının web sayfalarında her alan bilgiler kullanılmıştır. Bu siteler alfabetik sıraya göre Al Jazeera News English, Bahrain News Agency, BBC News Online, Gulf News, CNN Online, Reuters Online.
- 30 "Bahrain Grand Prix held despite protests", *Al Jazeera*, 22 Nisan 2012. Erişim adresi: <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/04/2012422141637277957.html> (20 Eylül 2013).
- 31 TC: Cumhurbaşkanlığı - <http://www.tccb.gov.tr/>
- 32 Dış Ticaret Müsteşarlığı, Erişim adresi: dtm.gov.tr
- 33 T.C. Manama Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Bahreyn'in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik- Ticari İlişkileri, Mart 2010, Manama.
- 34 Türkiye Cumhuriyeti, Ministry of Economy, Countries and Regions-Middle East: Bahrein. <http://www.economy.gov.tr> 22 Ağustos 2012.
- 35 Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, Bahreyn. Erişim adresi <http://www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&country=BH®ion=4> 8 Ekim 2013.
- 36 "Turkey-Bahrain Economic and Trade Relations", Ministry of Foreign Affairs, 2010. http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-commercial-and-economic-relations-with-bahrain.en.mfa ve Türkiye Cumhuriyeti, Ministry of Economy, Countries and Regions-Middle East: Bahrain. <http://www.economy.gov.tr> 22 Ağustos 2012.
- 37 Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, Bahreyn.
- 38 Örneğin, Bahreyn İnsan Hakları Komitesi'nin 2009 yılı Şubat ayında yayınlanan raporuna göre, Şii nüfus toplam nüfusun yarısından fazlasını oluşturmasına rağmen ülkede hükümet ve kamu bürokrasisindeki Şii istihdam oranı sadece % 13 civarında kalmıştır. Fred H. Lawson, *Countries at the Crossroads: Bahrain, 2010*.
- 39 "Bahrain oil company fires almost 300 over anti-government protests", *Guardian*, 11 Mayıs 2011.